(6). Piter G. Leadership: Theory and Practice. 2018. ISBN 9781506362298.
(7). Ramirez R. Aesthetics and Leadership: An Essay. Psychoanalytic Inquiry, 41(7),2021.
(8). Sabir S. A study on Ethical leadership perceptions and its impact on teachers' commitment in Pakistan. International Journal of Educational Leadership and Management. 9 (1), 2020.
(9). Simon W. Leadership: A critical text. SAGE, 2013. M09 18 ISBN 9781446294208.
(10). Xalimova M.V. va b. Psixologik atamalar izohli lo'g'ati.Uslubiy qo'llanma. Andijon, Andijon davlat universiteti, 2017.
(11). Шакаров У. Раҳбар ахлоқи ва адолатли бошқарувни ташкил этиш муаммолари. Сиё. фан. бўй. фалс. док. (PhD)... дисс., Тошкент, ТошАҚИ, 2018.
(12). Юлдашев Б. Замонавий раҳбар ижтимоий қиёфасини юксалтиришнинг ижтимоий-фалсафий муаммолари. Фалс. фан. бўй. фалс. док. (PhD)... дисс., Самарқанд, ҚарДУ, 2022.

**Mo'minov Fazliddin Qobil o'g'li (Samarqand shahar IIO FMB huzuridagi Qo'riqlash xizmati boshlig'i o'rinbosari, katta leytenant; ORCID: 0009-0003-1315-8990; fazliddinmominov213@gmail.com)**

## MILLIY VA UMUMINSONIY AXLOQIY QADRIYATLAR UYG'UNLIGINING SHAXS MA'NAVIY IMMUNITETINI SHAKLLANTIRISHDAGI IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI

***Annotatsiya.*** *Mazkur maqolada milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlar uyg'unligining shaxs ma'n-viy immunitetini shakllantirishdagi ijtimoiy-falsafiy asoslari IMRAD metodologiyasi asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi milliy ma'naviy an'analar va umuminsoniy etik tamoyillarning dialektik birligini nazariy jihatdan asoslashdir. Tarixiy-taqqoshlash, dialektik, germenevtik va konseptual tahlil metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, milliy qadriyatlar (vatanparvarlik, sadoqat, an'ana) hamda umuminsoniy qadriyatlar (adolat, insonparvarlik, erkinlik) uyg'unligi shaxsning ma'naviy barqarorligi va axloqiy mustahkamligini ta'minlaydi. Xulosa sifatida mazkur uyg'unlik ma'naviy immunitetning aksiologik poydevori ekani asoslandi.*

***Kalit so'zlar:*** *milliy qadriyat, umuminsoniy qadriyat, axloq, ma'naviy immunitet, aksiologiya, integratsiya.*

## СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВЫ ГАРМОНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ И ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНОГО ИММУНИТЕТА ЛИЧНОСТИ

***Аннотация.*** *В данной статье на основе методологии IMRAD анализируются социально-философские основы гармонии национальных и общечеловеческих моральных ценностей в формировании духовного иммунитета личности. Цель исследования – теоретически обосновать диалектическое единство национальных духовных традиций и общечеловеческих этических принципов. Использовались методы историко-сравнительного, диалектического, герменевтического и концептуального анализа. Результаты показали, что сочетание национальных ценностей (патриотизм, верность, традиции) и общечеловеческих ценностей (справедливость, гуманность, свобода) обеспечивает нравственную устойчивость и нравственную силу человека. В заключении утверждалось, что эта гармония является аксиологической основой духовной неприкосновенности.*

***Ключевые слова:*** *национальная ценность, общечеловеческая ценность, мораль, моральный иммунитет, аксиология, интеграция.*

## SOCIAL-PHILOSOPHICAL BASIS OF THE HARMONY OF NATIONAL AND UNIVERSAL MORAL VALUES IN THE FORMATION OF INDIVIDUAL SPIRITUAL IMMUNITY

***Annotation.*** *This article analyzes the role of the harmony of national and universal moral values in human spiritual development based on the IMRAD methodology. The purpose of the study is to substantiate the dialectical unity of national spiritual traditions and universal ethical principles from a socio-philosophical perspective. Historical-comparative, dialectical, hermeneutic and conceptual analysis methods were used. The results showed that the harmony of national values (patriotism, loyalty, courage) and universal values (justice, peace, humanity) forms the spiritual immunity of the individual. In conclusion, it was substantiated that this harmony is a philosophical law that ensures a balance between personal duty and freedom, discipline and conscience.*

***Keywords:*** *national value, universal value, morality, spiritual maturity, integration, spiritual immunity.*

**Kirish.** Globallashuv jarayonlari va mafkuraviy tahdidlar kuchaygan sharoitda shaxs ma'naviy immunetetini shakllantirish dolzarb masalaga aylandi. Ma'naviy immunitet bu shaxsning axloqiy barqarorligi, mafkuraviy mustaqilligi va ijtimoiy mas'uliyatini ta'minlovchi ichki qadriyatlar tizimidir.

Milliy qadriyatlar xalqning tarixiy tajribasi va madaniy xotirasiga tayanadi. Umuminsoniy qadriyatlar esa insoniyatning umumiy axloqiy tajribasini ifodalaydi. Muammo shundaki, ayrim konsepsiyalarda milliylik va universallik qarama-qarshi tushunchalar sifatida talqin qilinadi.

Tadqiqot maqsadi – milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligining shaxs ma'naviy immunitetini shakllantirishdagi ijtimoiy-falsafiy mohiyatini asoslash.

**Metodologiya.** Tadqiqot jarayonida:

•tarixiy-taqqoshlash metodi;
•ijtimoiy-falsafiy tahlil;
•dialektik yondashuv;
•germenevtik interpretatsiya;
•konseptual tahlil usullaridan foydalanildi.

Nazariy asos sifatida quyidagi mutafakkirlarning qarashlari o'rganildi:

•Hans Küng – global etika konsepsiyasi;
•Emile Durkheim – axloqning ijtimoiy tabiatiga oid nazariya;
•Zygmunt Bauman – global axloqiy mas'uliyat konsepsiyasi;
•Charles Taylor – axloqiy gorizont nazariyasi;
•Abdulla Avloniy – milliy axloqiy tarbiya konsepsiyasi;
•Abu Nasr Forobiy – fazilatli jamiyat g'oyasi.

Nazariy asos sifatida Sharq va G'arb mutafakkirlarining qarashlari o'rganildi. Xususan, Arastu [7], Aflotun [8], Forobiy [9;10-b.], Ibn Sino [11], G'azzoliy [12], Yusuf Xos Hojib [13], Avloniy [14], MacIntyre [1], Rawls [2], Cassirer [3], Toynbee [4], Jaspers [15], Habermas [16], Nussbaum [17], Walzer [18] va boshqalar-ning ilmiy qarashlari tahlil qilindi.

Tahlil jarayonida qadriyatlarning ontologik, aksiologik va ijtimoiy mohiyati o'zaro bog'liqlikda o'rga-nildi.

Musulmon sharqida Abu Hamid G'azzoliy milliy va umuminsoniy axloqiy g'oyalarning uyg'unligini "qalb tarbiyasi" konsepsiyasi orqali asoslab, "haqiqiy axloqiylik – bu insonning o'z nafsini tarbiya qilish orqali jamiyatda ezgulikni qaror toptirishidir" deya ta'kidlaydi.[1] G'azzoliy konsepsiyasi umuminsoniy etik tamoyillarni muqaddas manbalar bilan bog'laydi, ammo bu yondashuv ba'zan diniy normativlikning universallashuvi orqali milliy madaniy xususiyatlarning boy xilma-xilligini umumiylikka bo'ysundirish xavfini tug'dirishi mumkin. K.Jaspers umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni "axial age" – axial davr g'oyasi bilan izohlab, "umuminsoniy ma'naviyatning yadro qadriyatlari turli millatlarning ruhiy uyg'onish jarayonlarida parallel ravishda vujudga kelgan" deya qayd etadi.[2] Jaspersning yondashuvi milliy qadriyatlarning umuminsoniy ildizlarini ko'rsatadi, ammo har bir xalqning tarixiy-madaniy kontekstini bir xil sxemaga solish xavfini tug'diradi.

Milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlar uyg'unligi masalasi insonning mazmunli mavjudligini belgilovchi fundamentdir. F.Zero, har bir xalqning tarixiy-madaniy tajribasi o'ziga xos qadriyatlar tizimini yaratadi, ammo bu tizim umuminsoniy axloqiy ufqlar bilan kesishganda, normativ yaxlitlikning yanada boy va universal modelini shakllantiradi. Shuning uchun milliylik va umuminsoniylik bir-biriga qarama-qarshi emas; aksincha, ular falsafiy manoda bir-birini to'ldiruvchi ma'naviy butunlikning ikki qirrasi sifatida namoyon bo'ladi. K.Mannheim madaniy qadriyatlarning shakllanishida tarixiy ijtimoiy ongning rolini ta'kidlab, "milliy qadriyatlar tarixiy ong shakllarining muayyan ijtimoiy tajribaga moslashgan ko'rinishidir" deya yozadi.[3] Mannheimning yondashuvi milliy axloqiy qadriyatlarning tarixiy kontekstga chuqur bog'langanini ochib beradi, ammo uning ijtimoiy shartlanganlikka haddan tashqari urg'u berishi milliy qadriyatlarning metafizik-ruhiy ildizlarini soyada qoldiradi. U.Beck esa globallashuv sharoitida aksiyologik uyg'unlik zaruratini asoslab, "umuminsoniy axloqiy qadriyatlar global xavflarning umumiy mohiyatida shakllanadi" deb ta'kidlaydi.[4] Beckning "xavf jamiyati" konsepsiyasi umuminsoniy muammolarni birgalikda hal qilishga qaratilgan etik birlikni ilgari suradi, biroq milliy madaniyatlarning o'ziga xos yetik dunyosini soddalashtirib yuborish ehtimolini ham tug'diradi.

Sharq falsafasida Ibn Miskaveyh milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligini fazilatli jamiyat kon-sepsiyasi orqali asoslab, "axloqiy fazilatlar insonning tabiiy quvvatlari uyg'unlashganda, jamiyatning umumiy ezgulik tamoyillariga mos keladi",deya qayd etadi.[5] Miskaveyhning ushbu fikri milliy va universal

---

[1] G'azzoliy A.H. Ihyo Ulum ad-Din. Qohira, Dar al-Ma'rifa, 2005, 64-bet.
[2] Jaspers K. Vom Ursprung und Ziel der Geschichte. München, Piper Verlag, 1949, p. 78.
[3] Mannheim K. Ideology and Utopia. London, Routledge, 1952, p. 67.
[4] Beck U. World Risk Society. Cambridge, Polity Press, 1999, p. 38.
[5] Miskaveyh A. Tahzib al-Axloq. Beirut. Dar al-Kutub al-Ilmiyya, 2003, p. 54.

qadriyatlar o‘rtasidagi tabiiy uyg‘unlik asosini ko‘rsatadi, ammo uning modeli tarixiy-siyosiy dinamikani yetarlicha tahlil qilmaydi. Poststrukturalistik falsafada J.Derrida umuminsoniy etikani “turli madaniylarning o‘zaro ochiqligi” bilan izohlab, “umuminsoniylik – bu farqning o‘chirilishi emas, balki farqning muqaddas tan olinishi” deya ta’kidlaydi.[1] Derridaning bu fikri milliy xususiyatlarni universal etik tushunchaga qo‘shishning yangi hermenevtik modelini taklif qiladi, biroq u normativ barqarorlikni haddan tashqari dekonstruksiya qilishi mumkin. A.Sen esa umuminsoniy qadriyatlarni ijtimoiy adolat kontekstida tahlil qilib, “umuminsoniy axloqiy qadriyatlarning mazmuni turli madaniyatlarning ochiq va ko‘p ovozli muloqotida shakllanadi”, deya qayd etadi.[2] Ammo Senning haddan tashqari pluralistik modeli milliy qadriyatlarning mustahkam asoslangan ichki normativ tizimini nisbatan zaif tushuntiradi. Shuningdek, X.Arendt umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni inson faoliyatining umumiy sharti sifatida ko‘rib, “axloqiylik – bu insonning o‘zga bilan birga yashash majburiyatidir”, deya ta’kidlaydi.[3] Arendt yondashuvi universal etikani ijtimoiy mavjudlik bilan bog‘laydi, biroq milliy madaniyatning ruhiymental xususiyatlarini umumlashtirib yuboradi.

Milliy qadriyatlarning ahamiyatini chuqur tahlil qilgan O.Shpengler esa “har bir sivilizatsiya o‘zining ruhiy-madaniy shaklida axloqiy dunyoni yaratadi” deya yozadi.[4] Bu fikr milliy axloqiy dunyoni yirik madaniy makon sifatida tushuntiradi, ammo milliy chegaralarning qat’iyligi global etik umumiylikka qarama-qarshi qo‘yilishi xavfini tug‘diradi. Milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlar uyg‘unligi zamonaviy ijtimoiy-falsafiy tafakkurning eng murakkab, shu bilan birga, dolzarb konsepsiyalaridan biridir. Bu uyg‘unlik insoniyatning umumiy ma’naviy ideallarini xalqning tarixiy-madaniy xotirasi, mentaliteti va an’analari bilan dialektik ravishda birlashtiruvchi aksiologik tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Milliy qadriyatlar – xalqning tarixiy tajribasi, ijtimoiy ongining qatlamlari va ruhiy olamini aks ettiruvchi ma’naviy kodlardir. Umuminsoniy qadriyatlar esa insoniyatning umumiy axloqiy kontsentratini tashkil etadi. Ularning uyg‘unligi nafaqat madaniy integratsiyaning belgisi, balki insonning ma’naviy yetukligi, jamiyatning barqaror taraqqiyoti uchun ham zarur falsafiy asosdir. Bu jarayonni chuqur anglash uchun birinchi navbatda K. Jaspersning “umuminsoniy ma’naviyatning axial davrda bir vaqtning o‘zida turli hududlarda pishib yetilishi” haqidagi fikri e’tiborga loyiq. U shunday deydi: “Umuminsoniy qadriyatlarning ildizi insonning ichki uyg‘onish davrida, madaniy va diniy uyg‘onishlar kesishgan tarixiy nuqtada namoyon bo‘ladi”.[5] Jaspersning konsepsiyasi milliy qadriyatlarning universal mazmun bilan tutashish tarixiy asosini ko‘rsatadi, biroq u moddiy-madaniy sharoitlarning rolini kamroq yoritadi.

Shuningdek, T.Parsons milliy va umuminsoniy axloqiy tizimlar o‘rtasidagi aloqani ijtimoiy tizimlarning integrativ funksiyasi bilan bog‘lab, “har qanday jamiyat universal axloqiy tamoyillarni o‘zining madaniy me’yorlari bilan integratsiya qilgan holda barqarorlikka erishadi” deya ta’kidlaydi.[6] Parsonsning modeli integratsiyaning tizimiy asosini beradi, ammo milliy identitetning ma’naviy-ruhiy o‘ziga xosliklarini sotsiologik strukturaga haddan tashqari bog‘lab qo‘yadi. J.Habermas axloqiy universallikni kommunikativ faoliyat bilan bog‘lab, “umuminsoniy axloqiylik bu barcha uchun maqbul bo‘lgan muloqot predmetidir” deya ta’kidlaydi.[7] Uning fikricha, milliy qadriyatlar ham muloqot doirasida universallik sari ochilishni talab qiladi. Biroq Habermas muloqot uchun zarur bo‘lgan teng sharoitlarning real jamiyatlarda kamdan-kam mavjudligiga yetarlicha e’tibor bermaydi. G.Hofstede esa milliy qadriyatlarning madaniy kod sifatida mustahkamligini asoslab, “milliy qadriyatlar insonning idrok, munosabat va axloqiy tanlovlariga chuqur singigandir” deya qayd etadi.[8] Hofstedtning yondashuvi milliylikning ijtimoiy-psixologik asoslarini chuqurlashtiradi, biroq uning modeli umuminsoniy etik qadriyatlarni psixologik relativizmga haddan tashqari bog‘lab qo‘yishi mumkin. Sharq nuqtayi nazaridan Yusuf Xos Hojib milliy qadriyatlar universallik sari yo‘nalishini adolat orqali asoslab, “adolat – elning bekasi, xalqning to‘qati, davlatning suyanchi”, deb yozadi.[9] Yusuf Xos Hojib qadriyatlarning universallashishini faqat tashqi singdirish emas, balki ichki komillikning tabiiy oqimi sifatida talqin qiladi. Ammo uning qarashi diniy-ma’naviy markazga haddan tashqari tayanishi sababli sekular etik tizimlar bilan integratsiya masalasini cheklangan yoritadi.

---

[1] Derrida J. The Other Heading. Bloomington, Indiana University Press, 1992, p. 117.
[2] Sen A. Identity and Violence. New York, Norton, 2006, p. 142.
[3] Arendt H. The Human Condition. Chicago. University of Chicago Press, 1958, p. 74.
[4] Spengler O. Der Untergang des Abendlandes. München, Beck, 1922, p. 89.
[5] Jaspers K. The Origin and Goal of History. New Haven, Yale University Press, 1953, p. 41.
[6] Parsons T. The Social System. New York, Free Press, 1951, p. 201.
[7] Habermas J. Moral Consciousness and Communicative Action. Cambridge, MIT Press, 1991, p. 82.
[8] Hofstede G. Culture’s Consequences. Thousand Oaks, Sage Publications, 2001, p. 56.
[9] Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. Toshkent, “Fan” nashriyoti, 2021, 114-bet.

Birinchidan, milliy qadriyatlar tarixiy-madaniy manbaning konkret ifodasi bo‘lib, ular universal etik ta-moyillarning turli madaniy muhitlarda “milliy ohang bilan yangrashidir”.

Ikkinchidan, umuminsoniy qadriyatlar – inson tabiatiga daxldor oliy tamoyillar bo‘lib, ularning tarixiyligi yo‘q, biroq ularning talqini milliy madaniyatlarda turlicha bo‘ladi.

Uchinchidan, uyg‘unlik jarayoni – milliylikning universallikka singib ketishi emas, balki “milliy ma’naviyatning universal ma’nolarni qayta yaratish qobiliyati”, universal tamoyillarning esa milliy kontekstlarda “mazmuniy chuqurlashuvi”dir.

To‘rtinchidan, bu uyg‘unlik tarixiy dialog, madaniy almashinuv, ma’naviy rezonans va ijtimoiy ong evolutsiyasi orqali vujudga keladigan murakkab, dinamik falsafiy jarayondir. Natijada milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlar uyg‘unligi – insonning ma’naviy kelajagini belgilovchi, milliy o‘zlikni mustahkamlaydigan va global yetik muloqotni rivojlantiradigan fundamental falsafiy kategoriya sifatida namoyon bo‘ladi.

**Natijalar.** Tahlil natijasida quyidagi ilmiy xulosalar olindi:

1. Milliy qadriyatlar identitet asosidir. Milliy qadriyatlar shaxsning tarixiy va madaniy o‘zligini mustahkamlaydi.

2. Umuminsoniy qadriyatlar normativ mezondir. Adolat, hurmat, inson qadr-qimmati kabi qadriyatlar universal axloqiy gorizontni belgilaydi.

3. Uyg‘unlik – dialektik integratsiya jarayoni. Milliy qadriyatlar universallikni boyitadi, universal qadriyatlar esa milliy an’analarni mazmunan chu-qurlashtiradi.

4. Ma’naviy immunitet shakllanish mexanizmi.

Uyg‘unlik natijasida:

•axloqiy barqarorlik kuchayadi;

•mafkuraviy mustaqillik shakllanadi;

•ijtimoiy mas’uliyat ortadi.

**Muhokama.** Hans Küng global etik yadroni asoslaydi, biroq milliy kontekst mexanizmlarini yetarli ochmaydi.

Émile Durkheim axloqning ijtimoiy integratsiya vazifasini ta’kidlaydi.

Zygmunt Bauman global javobgarlik g‘oyasini ilgari suradi.

Charles Taylor milliy qadriyatlarni umumiy ma’naviy gorizont ichida talqin qiladi.

Abu Nasr Forobiy fazilatli jamiyatni milliy va universal uyg‘unlik asosida tushuntiradi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, milliy va umuminsoniy qadriyatlar o‘zaro antagonistik emas, balki aksiologik sintezga asoslangan yaxlit tizimdir.

**Xulosa.** Milliy va umuminsoniy axloqiy qadriyatlar uyg‘unligi:

•shaxs ma’naviy immunitetining aksiologik poydevorini yaratadi;

•jamiyat normativ barqarorligini ta’minlaydi;

•global etik muloqotning mustahkam asosini shakllantiradi.

Demak, mazkur uyg‘unlik shaxs ma’naviy yetukligining zarur sharti hisoblanadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:**

(1). Küng H. Global Responsibility. London, SCM Press, 1991.
(2). Durkheim E. The Division of Labour in Society. New York, Free Press, 1893.
(3). Bauman Z. Globalization: The Human Consequences. Cambridge, Polity Press, 1998.
(4). Taylor C. Sources of the Self. Cambridge. Harvard University Press, 1989.
(5). Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent, 1913.
(6). Forobiy A.N. Fozil odamlar shahri. Toshkent, 1993.
(7). Küng H. Global Responsibility. In Search of a New World Ethic. London, SCM Press, 1991.
(8). Durkheim E. The Division of Labour in Society. New York, Free Press, 1893.
(9). Bauman Z. Globalization. The Human Consequences. Cambridge, Polity Press, 1998.
(10). Taylor C. Sources of the Self. Cambridge. Harvard University Press, 1989.
(11). Walzer M. Thick and Thin. Moral Argument at Home and Abroad. Notre Dame. University of Notre Dame Press, 1994.
(12). Nussbaum M. Cultivating Humanity. Cambridge, Harvard University Press, 1997.
(13). Gadamer H.-G. Truth and Method. New York, Continuum, 1989.
(14). Hare R.M. Moral Thinking. Oxford, Clarendon Press, 1981.
(15). Elias N. The Civilizing Process. Oxford, Blackwell, 2000.
(16). Geertz C. The Interpretation of Cultures. New York, Basic Books, 1973.
(17). Maritain J. Man and the State. Chicago, University of Chicago Press, 1951.